

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ՍԻՄՈՆՅԱՆ ՎԱՐԴԻԹԵՐ ՎԼԱԴԻՄԻՐԻ

**ԳՐԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԿՐՏՍԵՐ
ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ԸՆԹԵՐՑՈՂԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՔ**

**ԺԳ 00.02- «Դասավանդման և դաստիարակության մեթոդիկա» (հայոց
լեզու) մասնագիտությամբ մանկավարժական գիտությունների
թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան -2014

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝	բանասիրական գիտությունների թեկնածու Ա. Վ. Գալստյան
Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝	մանկավարժական գիտությունների դոկտոր Ի.Կ. Կարապետյան մանկավարժական գիտությունների թեկնածու Շ.Յ. Սարգսյան
Առաջատար կազմակերպություն՝	Վանաձորի Հովի. Թումանյանի անվան պետական համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2014թ. նոյեմբերի 28-ին՝ ժամը 14⁰⁰-ին, ԵՊՀ-ում գործող ԲՈՂ-ի մանկավարժության 065 մասնագիտական խորհրդում:
Հասցեն՝ 0025, Երևան, Աբովյան 52^ա, ԵՊՀ-ի հայ բանասիրության ֆակուլտետի մասնաշենք, թիվ 203 լսարան:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ-ի գրադարանում:
Սեղմագիրն առաքված է՝ 2014թ. հոկտեմբերի 27-ին:

Մանկավարժության 065 մասնագիտական
խորհրդի գիտական քարտուղար,
մանկ.գիտ.թեկնածու, դոցենտ՝

Ա. Փ. Ղազարյան

Աշխատանքի ընդհանուր բովանդակությունը

Չետագոտության արդիականությունը պայմանավորված է մի կողմից մեր երկիրը քաղաքական, համաշխարհային սոցիալ-տնտեսական գործընթացների հարահոսում մշտապես մրցունակ պահելու համար բազմակողմանիորեն զարգացած, բազմաձևակույթ, գրագետ, բարձր ընթերցողական կարողությամբ և ցկյանս կրթվող անձ դաստիարակելու կենսական պահանջով, մյուս կողմից՝ տարրական դպրոցում նշված կարողությունների և որակների ձևավորմանը միտված մեթոդական համակարգի անհամապատասխանությամբ և անկատարությամբ:

Չետագոտության նպատակը կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացմանը նպաստող մեթոդական համակարգի կատարելագործումն է և նրա փորձարկումը մայրենիի դասերի ընթացքում:

Չետագոտության օբյեկտը տարրական դասարաններում մայրենիի դասերին ընթերցված ստեղծագործությունների շուրջ կատարվող բնագրի գրական բաղադրիչների (գաղափար, ենթատեքստ, կերպարներ, պատճառահետևանքային կապեր և այլն) ըմբռնման, յուրացման և կշռադատման մեթոդների համակարգն է:

Չետագոտության առարկան մայրենիի դասի ժամանակ ընթերցողական կարողության ձևավորմանը նպաստող գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման մեթոդական գործընթացն է:

Չետագոտության գիտական վարկածը

Տարրական դասարաններում մայրենիի դասի ժամանակ կարդացած բնագրի շուրջ կատարվող աշխատանքը կնպաստի կրտսեր դպրոցականների կարդալու պահանջմունքի առաջացմանը, ընթերցողական կարողության ձևավորմանը, ընթերցասիրության դաստիարակմանը, մտաձողիզմի ընդլայնմանն ու արժեհամակարգի ամբողջացմանը, եթե՝

- կարդացած նյութի շուրջ տարվող աշխատանքի ընթացքում գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման և այդ ճանապարհով ստեղծագործության մեջ ներկայացված իրադրությունների, կերպարների, երևույթների, գաղափարների, ենթատեքստի համակողմանի վերլուծությունը դառնա մայրենիի դասի գերխնդիր,
- այդ գործընթացն իրականացվի անձնակողմնորոշիչ, աշակերտակենտրոն մոտեցման հիման վրա՝ հաշվի առնելով սովորողների տարիքային առանձնահատկությունները, ճանաչողական հետաքրքրություններն ու պահանջմունքները,
- մայրենիի դասի ընթերցանության բաղադրամասի շուրջ իրականացվող աշխատանքը դիտվի որպես կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացման գործոն և կարդալու պահանջմունքի բավարարման միջոց:

Չետագոտության նպատակին համապատասխան և առաջ քաշված վարկածի իրականացման համար առաջադրվել են հետևյալ **խնդիրները**.

1. Բացահայտել և վերլուծել մայրենիի դասավանդման գործընթացում գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման պատմական նախադրյալներն ու մեթոդաբանության լայն շարժընթացը:

2. Դասակարգման, ուսուցիչների շրջանում կազմակերպված հարցումների միջոցով բացահայտել տարրական դպրոցում իրականացվող մայրենիի դասի ընթերցանության փուլի առանձնահատկությունները գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման հնարավորությունների համատեքստում, որոշել տարրական դպրոցի մայրենիի դասագրքերում զետեղված ստեղծագործությունների կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման և զարգացման ընդարձակ հնարավորությունները:

3. Որոշել և հիմնավորել գրական տարրական գիտելիքների սահմանները և դրանց յուրացման արդյունավետությանը նպաստող մեթոդական համակարգը տարրական դասարաններում:

4. Մշակել դիտարկվող հիմնախնդրի առնչությամբ տարրական դպրոցի մայրենիի դասին ներկայացվող պահանջ-կողմնորոշումներ:

5. Առաջարկվող մեթոդական համակարգի արդյունավետությունը ստուգելու նպատակով հանրապետության տարբեր դպրոցներում իրականացնել փորձարարական աշխատանքներ և հիմնավորել այդ համակարգի հնարավորությունները հիմնախնդրի լուծման համատեքստում:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմք են ծառայել՝

- հունամիստական և մանկակենտրոն մանկավարժության ու հոգեբանության այն հիմնադրույթները, որոնց համաձայն՝ յուրաքանչյուր աշակերտ եզակի է, ունի որոշակի պահանջմունքներ, որոնք ընկած են նրա գործունեության հիմքում, և սովորելուն միտված նրա ձգտումները պայմանավորված են ակտիվ դրդապատճառներով (Գ. Էդիլյան, Ա. Բահաթրյան, Ա. Թոփուզյան, Կ. Ռոջերս, Ա. Մասլոու, Ի. Յակիմինսկայա և այլք):
- կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունները դիտարկող հոգեբանամանկավարժական հետազոտությունները, որոնց համաձայն արդյունավետ ուսումնական գործունեության հիմնական գործոնը սովորելու գործընթացում աշակերտի՝ որպես սուբյեկտի ակտիվ մասնակցությունն է (Դ. Էլկոնին, Վ. Դավիդով, Լ. Ջանկով, Ի. Յակիմինսկայա, Ա. Բահաթրյան, Ջ. Գյուլամիրյան և այլք):
- տարրական դպրոցում մայրենիի դասի կազմակերպման նպատակների, մեթոդական համակարգի բազմանպատակայնության, գրական և լեզվական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործնականության սկզբունքի, սովորողների՝ կարգալու հմտության ձևավորման գործընթացը ընթերցողական կարողության ձեռքբերմանը միտելու սկզբունքները (Ն. Ռոժդեստովենսկի, Մ. Օմորոկովա, Վ. Գորեցկի, Ղ. Աղայան, Լ. Շանթ, Ա. Ղարիբյան, Թ. Ջուհարյան, Ս. Գյուլբուղայան, Ե. Բոնդարևսկայա, Ա. Տեր-Գրիգորյան, Ջ. Գյուլամիրյան և այլք):

Առաջադրված խնդիրների լուծման, ելակետային մեթոդական դիրքորոշումների ստուգման և հետազոտության գիտական վարկածի հաստատման նպատակով կիրառել ենք հետևյալ մեթոդները՝

- ինչպես դասական, այնպես էլ արդի հոգեբանամանկավարժական գրականության, կրթության վերաբերյալ պետական փաստաթղթերի, մայրենիի

տարրական դպրոցի ծրագրերի, մեթոդիկաների, դասագրքերի, դրանց մեթոդական ուղեցույցների վերլուծություն,

- դասալսումներ ՀՀ հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում (ինչպես փորձարարական, այնպես էլ ստուգողական ուսումնական գործընթացի ուսումնասիրման, վերլուծության և ընդհանրացման նպատակով),
- մանկավարժական գիտափորձ՝ մեր կողմից երաշխավորվող մեթոդական համակարգի փորձարկման, արդյունքների ուսումնասիրության ու վերլուծության համար,
- զրույց, անկետավորում, աշակերտների աշխատանքների ուսումնասիրում և արդյունքների դիտարկում:

Չետագոտության կազմակերպման հիմնական փուլերը

Առաջին փուլում (2006-2009թթ.) ուսումնասիրել ենք հետազոտության հիմնախնդրի վերաբերյալ ավանդական և արդի մանկավարժահոգեբանական գրականություն, կատարել տեսական վերլուծություն, որոշել ենք մեր ուսումնասիրությունների թիրախը, ելակետային դրույթները, առարկան, խնդիրները, մեթոդները, դասակարգել գիտափորձի անցկացման մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները, նախագծել ընթացքը, ընտրել հետազոտության բազան և փորձին մասնակիցների համակազմը:

Երկրորդ փուլում (2010-2012թթ.) փորձարարական դպրոցներում կատարել ենք հետազոտության խնդիրներին ու նպատակին համապատասխան դասալսումներ, ինչպես նաև փորձարկել մեր կողմից մշակված մեթոդական սկզբունքների և երաշխավորությունների համակարգը:

Հստակեցրել ենք այն մեթոդներն ու հնարները, կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացմանը նպաստող գրական տարրական այն գիտելիքների սահմանները, որոնք կնպաստեն ընթերցանության դրդապատճառայնությանը և նրանց ընթերցողական պահանջմունքի բավարարմանը:

Երրորդ փուլում (2013-2014թթ.) ամփոփել ենք մեր հետազոտության արդյունքները, համակարգել ձեռք բերած գիտատեսական դրույթները, ձևակերպել մայրենիի դասին վերաբերող մեթոդական երաշխավորություններ, շարադրել ենք ատենախոսությունը:

Չետագոտության գիտական նորույթը

Չետագոտության շնորհիվ ձեռք են բերվել նոր կամ արդեն ձեռք բերվածը կատարելագործող և լրացնող հետևյալ արդյունքները.

1. Կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացը դիտարկել ենք ինչպես մեթոդաբանական, այնպես էլ մանկավարժահոգեբանական տեսանկյունով՝ իբրև առաջնայնություն ընդունելով մայրենիի դասի աշակերտական նպատակները:
2. Մշակել ենք բնագրի շուրջ վերլուծական-համադրական մեթոդով և փոխգործուն մեթոդական հնարներով իրականացվող գրական տարրական գիտելիքների ըմբռնմանը միտված աշխատանքի բովանդակությունն ու մեթոդաբանությունը:
3. Գիտափորձով ստուգել ենք և հիմնավորել, որ տարրական դպրոցում մայ-

րենիի դասերի ժամանակ կարդացած բնագրի շուրջ կատարվող գրական տարրական գիտելիքների կիրառումը նպաստում է բնագիրը հասկանալուն, երեխայի արժեհամակարգի վրա ազդեցությանը և ընթերցողական կարողության ձևավորմանը:

Չետագոտության տեսական նշանակությունը

1. Չետագոտության ընթացքում բարձրացրած հարցադրումները և դրանց հիմնավորումները մայրենիի տարրական ուսուցման համակարգում նոր մոտեցումներ են առաջադրում ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացին:
2. Մշակվել են մայրենիի դասի ընթերցանության բաղադրամասի՝ փոխգործուն մեթոդներով իրականացման հնարներ՝ նպատակաուղղված ընթերցողական կարողության ձևավորմանը և այն հմտության վերածելու խնդրի լուծմանը:
3. Մշակվել են կրտսեր դպրոցականների կողմից գրական տարրական գիտելիքների գիտակցական յուրացմանը նպաստող մեթոդների կիրառման հնարներ:

Չետագոտության գործնական նշանակությունը

Չետագոտության ընթացքում ստացված տվյալները, մեթոդաբանական հիմնավորումները, երաշխավորություններն ու պահանջ-կողմնորոշումները կարող են օգտակար լինել տարրական դպրոցի ուսուցիչներին, մանկավարժական բուհերի ուսանողներին, դասագրքաստեղծ հեղինակային խմբերին, բուհերում հայոց լեզվի մեթոդիկայի տեսական ու գործնական պարապմունքներ վարող դասախոսներին:

Պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ դրույթները՝

1. Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումը տարրական դպրոցում կարդացած բնագրի շուրջ կատարվող աշխատանքի պարտադիր բաղադրիչն է, որի միջոցով կարող են լուծվել մայրենիի դասի ընթերցանության փուլի բոլոր խնդիրները՝ իրականացնելով ընկալում – իմաստավորում – կշռադատում մտածական գործընթացները:
2. Գործնական ճանապարհով և որոշակի փուլերով ձեռք բերած գրական տարրական գիտելիքները կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության մակարդակի բնութագրիչներ են, որոնց ձևավորման արդյունավետության երաշխիքը անձնակողմնորոշիչ ուսումնական մթնոլորտն է:
3. Մեր կողմից մշակված գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման մեթոդական համակարգն ապահովում է կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացի արդյունավետությունը՝ այն հասցնելով հմտության աստիճանի:
4. Կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողությունների ձևավորումն ընթանում է տարրական դպրոցի չափորոշիչների և մայրենիի ծրագրի շրջանակներում՝ չանտեսելով նաև սովորողներից կարդալու կարողության որոշակի մակարդակ պահանջող այլ ուսումնական առարկաների հնարավորությունները:

Չետազոտության հավաստիությունն ու հիմնավորվածությունն ապահովվել են.

- ✓ դիտարկվող հիմնախնդրի շուրջ հոգեբանամանկավարժական և մեթոդական գրականության մեջ առկա հայեցակարգերի, գիտատեսական սկզբունքների ուսումնասիրմամբ և վերլուծությամբ,
- ✓ հետազոտության առարկային, խնդիրներին, նպատակներին և վարկածին համարժեք ընտրված ու կիրառված մեթոդներով, դրանց արդյունքների համալիր վերլուծությամբ,
- ✓ հետազոտության տեսական դրույթների փորձարարական հիմնավորմամբ, գիտափորձի համակարգված բնույթով, փորձարկվող համակարգմի քանակական ընդգրկունությամբ, հետազոտության արդյունքներից բխող վիճակագրական մեթոդների կիրառմամբ, հետազոտության խնդիրների և պաշտպանության ներկայացված դրույթների տրամաբանական միասնությամբ, հետազոտության արդյունքներից բխող եզրակացությունների հիմնավորվածությամբ:

Չետազոտության արդյունքների փորձաքննությունն ու արդյունքների ներդրումն իրականացվել են Կոտայքի մարզի Մրգաշենի (2009-2010թթ.), Երևանի թիվ 189 (2007-2009թթ.), 135 (2010-2011թթ.), 200 (2011-2012թթ.), 117 (2012-2013թթ.) հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարաններում:

Չետազոտության աշխատանքի ընթացքն ու ատենախոսության բովանդակությունը քննարկվել են նշված փորձարարական դպրոցների մեթոդիավորման և Խ.Աբովյանի անվան ԳՊՄՅ մայրենիի և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի նիստերում:

Ատենախոսության հիմնախնդրի շուրջ և կատարած հետազոտությունների վերաբերյալ տպագրվել է 4 հոդված:

Ատենախոսության ծավալն ու կառուցվածքը

Ատենախոսությունը բաղկացած է «Ներածությունից», երկու գլխից, եզրակացություններից և օգտագործած գրականության ցանկից:

Ատենախոսության ծավալը համակարգչային 139 էջ է:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԴԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ ներկայացված են հետազոտվող թեմայի արդիականությունը, օբյեկտը, առարկան, գիտական վարկածը, աշխատանքի նպատակն ու խնդիրները, բացահայտված է հիմնախնդրի ուսումնասիրվածության աստիճանը, շարադրված են ուսումնասիրության մեթոդները, գիտական նորույթը, տեսական և գործնական նշանակությունը, պաշտպանության ներկայացված դրույթները, հետազոտության արդյունքների հավաստիությունն ու հիմնավորվածությունը, ինչպես նաև ատենախոսության կառուցվածքը:

Առաջին՝ «Ընթերցողական կարողության ձևավորման հիմնախնդիրը կարդացած բնագրի շուրջ աշխատանքի ընթացքում» գլխում դիտարկել ենք կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացման հիմնախնդիրը: Այս գլխի առաջին՝ «Ընթերցողական կարողության ձևավորման և այդ գործընթացում

գրական տարրական գիտելիքների դերի գիտակցումը. (պատմական ակնարկ)» ենթագլխում ներկայացրել ենք խնդրո առարկա հարցի դրվածքը հայ և արտասահմանյան մասնագիտական գրականության մեջ:

19-րդ դարի 50-ական թվականներին կրթության կազմակերպման և նրա բովանդակության ձևավորման ուղղությամբ առկա եվրոպական և ռուսական նորարարական մտքերը թափանցեցին հայ իրականություն՝ նպաստելով ընդհանրապես կրթության, մասնավորապես կարդալու մեթոդիկայի զարգացմանը: Այս փուլում ասպարեզ եկան և նշանակալի աշխատանք կատարեցին Ստ. Նազարյանը, Մ. Նալբանդյանը, Գ. Բերբերյանը և այլք: Գետագայում՝ 19-րդ դարի 70-ական թվականներից սկսած, սերնդի կրթության հիմնախնդիրներով զբաղվեցին հայ մանկավարժության զարգացման երախտավորներ Ս.Մանդինյանը, Ն.Տեր-Ղևոնդյանը, Ղ.Աղայանը, Ա.Բահաթրյանը, Գ.Նազարյանը, Ստ. Պալասանյանը:

Ցավոք, 19-րդ դարի վերջին երկու տասնամյակում ցարական կառավարության ժողովուրդներին ձուլելու մտադրության հետևանքով փակվեցին հայկական դպրոցները: Միայն 20-րդ դարի սկզբին դրանք կրկին վերաբացվեցին. մանկավարժական ասպարեզում երևացին Ստ. Լիսիցյանի, Գովհ. Թունանյանի, Տ. Ռասմաճյանի, Լ. Շանթի, Ավ. Իսահակյանի, Թ. Խզմայանի, Մ. Աբեղյանի և այլոց հայոց լեզվի դասագրքերը:

Նշված մեթոդիկաներն առավելապես վերաբերում էին կրթության տարրական օղակին, քանի որ նախախորհրդային շրջանում հայ դպրոցը հիմնականում տարրական կամ ծխական էր:

1938 թվականից՝ շուրջ երեք տասնամյակ, կրթության ասպարեզի առաջընթացն ապահովեցին Արարատ Ղարիբյանի հայոց լեզվի և մեթոդիկայի դասագրքերը, որոնք վերաբերում էին կրթության հաջորդ փուլին՝ միջին դասարաններին:

Գետագա տարիներին մեթոդական նոր մոտեցումներ դրսևորվեցին նաև պրոֆեսոր Սիրակ Գյուլբուդաբյանի «Գայոց լեզվի մեթոդիկայում», որն աչքի էր ընկնում լեզվաբանական վերլուծությունների ինքնատիպությամբ:

Նշված և բազմաթիվ այլ հեղինակներ դիտարկել են դասավանդման մեթոդիկային առնչվող հիմնախնդիրներ, սակայն նրանցից ոչ մեկը չի զբաղվել կրթության այդ օղակում կրտսեր դպրոցականների՝ գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման խնդիրներով:

Գայ իրականության մեջ իբրև հիմնարար հետազոտությունների արդյունք, իբրև տարրական դպրոցում մայրենիի ուսումնասիրության գործընթացի ամբողջական դիտարկում և մայրենիի դասի բովանդակության ու կառուցվածքի մանրազնին մանկավարժական և լեզվաբանական ընդհանրացում 20-րդ դարի երկրորդ կեսին ասպարեզ իջան պրոֆեսոր Աշոտ Տեր-Գրիգորյանի աշխատությունները, որոնց մի մասն ամփոփվեց «Գայոց լեզվի մեթոդիկա» ստվարածավալ գրքում:

Անկախության տարիներին ԳԳ հանրակրթական դպրոցի տարրական դասարաններում կատարված կառուցվածքային և բովանդակային փոփոխությունների հիման վրա, ինչպես նաև հարազատ մնալով և շարունակելով հայ դպրոցում երկարամյա գործունեության մեջ գտնվող մեթոդիկայի ավանդույթները, Զ. Գյուլամիրյանի հեղինակությամբ 2006 թվականին հրատարակվեց «Գայոց լեզվի

տարրական ուսուցման մեթոդիկա» բուհական դասագիրքը, որում նա անդրադարձել է գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման հիմնախնդրին, տվել է դրանց գիտամեթոդական հիմնավորումներն ու կարևորել դրանց անհրաժեշտությունը կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման ու զարգացման գործընթացում:

Ի տարբերություն վերջին մի քանի տասնամյակում հրատարակված հայոց լեզվի ծրագրերի՝ ՀՀ տարրական դպրոցի մայրենիի նոր ծրագրում նախատեսված է գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրում:

Ընթերցողական կարողության ձևավորման հիմնախնդրին ավելի վաղ են անդրադարձել ռուսական մեթոդիկայում:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացի ողջ պատմական շարժընթացը՝ համոզվեցինք, որ այն այսօր դիտվում է որպես հասարակության ապագա քաղաքացու ընդհանուր՝ լայն իմաստով կոմպետենտության, գործառնական գրագիտության կարևոր, անհրաժեշտ քաղադրամաս:

Առաջին գլխի՝ «**Ընթերցասիրությունն ու ընթերցողական կարողությունը որպես ազգային անվտանգության, ազգի առաջընթացի կարևոր գործոններ**» երկրորդ ենթագլխում ընթերցողական կարողությունը դիտարկում ենք որպես ազգային անվտանգության և զարգացման կարևոր գործոն: Տվյալներ ենք ներկայացնում արտասահմանում և Հայաստանի Հանրապետությունում նշված հիմնախնդրի լուծմանն ուղղված ծրագրերի ու աշխատանքի բովանդակության վերաբերյալ, դիտարկում ենք ԱՄՆ-ում, Նիդեռլանդներում, Գերմանիայում, Մեծ Բրիտանիայում, նախկին ԽՍՀՄ-ում և այսօր՝ ԱՊՀ երկրներում մատաղ սերնդի հետ իրականացվող աշխատանքները նրանց ընթերցողական կարողության ձևավորման ուղղությամբ: Թվերի և փաստերի միջոցով հիմնավորում ենք, որ աշխարհն այսօր գիտակցում է կարդալու, ընթերցասիրության կարևորությունը՝ նշված հիմնախնդրի նկատմամբ դրսևորելով պետական քաղաքականություն:

Հայաստանի անկախության վերջին երկու տասնամյակի ընթացքում դարձյալ գիտակցվեց գրքի և կարդալու, ընթերցող հասարակություն ձևավորելու անհրաժեշտությունը: Մասնավոր հրատարակությունների մրցակցությունը հրատարակիչներին մղեցին տպագրելու պահանջարկ ներկայացնող հայ, օտարալեզու և թարգմանական գրականություն, որի հասցեատերերը աստիճանաբար հետաքրքրվում են դրանցով, կարդում են, քննարկում:

Յուրաքանչյուր տարի ՀՀ կրթության և գիտության, ինչպես նաև մշակույթի նախարարությունների նախաձեռնությամբ և հրատարակությունների անմիջական մասնակցությամբ իրականացվող «Գրքի շաբաթները» ակտիվացնում են սովորողների ընթերցողական գործունեությունը, ընդարձակում գրքի և ընթերցանության նկատմամբ սերնդի հետաքրքրությունների սահմանները: Պատահական չէ, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի որոշմամբ 2012 թվականին Երևանը ճանաչվեց «Համաշխարհային գրքի մայրաքաղաք»:

Հատկանշական ենք համարում մասնավորապես տարրական կրթության ոլորտում կարդալու հմտության ձևավորման, ընթերցողական կարողության զարգացման ուղղությամբ առկա մեթոդական տեսության մեջ և պրակտիկայում

դրսևորվող նորովի մոտեցումները, մշակված և աստիճանաբար պրակտիկայում ներդրվող այլընտրանքային մեթոդիկաներն ու գործընթացի նկատմամբ սկզբունքային դիրքորոշումները, որոնք մեծապես կնպաստեն հասարակության ընթերցողական կարողության ձևավորմանն ու զարգացմանը:

Առաջին գլխի երրորդ՝ «Բացատրական ընթերցանության մեթոդի բաղադրամասերը և դրանց՝ կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորմանը նպաստող գործոնները» ենթագլխում քննարկել ենք կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորմանն ու զարգացմանը նպաստող բացատրական ընթերցանության մեթոդը և նրա բաղադրամասերի իրականացման հնարները:

Չանգամանորեն դիտարկելով բացատրական ընթերցողության մեթոդի 5 բաղադրամասերը (զրույց, կարդալ, բառային աշխատանք, պատմել, ամփոփել)՝ մենք մասնավորապես կանգ ենք առել դրանց կիրառման ընթացքում ընթերցողական կարողության ձևավորմանը նպաստող մեթոդական հնարների վրա:

Ուսումնասիրելով տարրական դպրոցի մայրենիի դասերը կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման և զարգացման տեսանկյունից՝ մենք համակարգել ենք մի խումբ խնդիրներ և ներկայացրել դրանց լուծման մեր կողմից փորձարկված որոշ մեթոդական երաշխավորություններ:

Այդ պահանջ-կողմնորոշումները մենք ներկայացրել ենք ԽԻԿ (խթանում, իմաստավորում, կշռադատում) համակարգով իրականացվող մայրենիի դասի ընթացքում գեղարվեստական բնագրերի շուրջ կատարվող աշխատանքների օրինակով՝ առաջնորդվելով բացատրական ընթերցանության բոլոր բաղադրամասերով:

Փորձարարությամբ հիմնավորել ենք, որ բացատրական ընթերցանության մեթոդի «կարդալու» բաղադրամասի միջոցով աշակերտները ոչ միայն սովորում են կարդալ, այլև կարդալու տարբեր տեսակների կիրառումը նպաստում է ստեղծագործության կերպարների վարքի ըմբռնմանն ու դրանով պայմանավորված՝ դեպքերի հաջորդականության, դրանց տրամաբանության և պատճառահետևանքային կապերի ընկալմանը:

Այս ենթագլխում ներկայացրել ենք մեկ հիմնախնդրի լուծմանը նպաստող մի շարք փոխգործուն մեթոդներ և II-IV դասարանների մայրենիի դասագրքերում զետեղված նյութերի ուսումնասիրման գործընթացում դրանց արդյունավետ կիրառման ձևեր («Քառաբաժան», «Կողմ-դեմ» և այլն)՝ նկատի ունենալով՝

- աշակերտների պահանջմունքներն ու ակնկալիքներն ընթերցվող ստեղծագործությունից, երեխաներին հուզող խնդիրներ և նրանց գործունեությունն ուղղորդել ենք դրանց բավարարմանը,
- կրտսեր դպրոցականների բազմաբնույթ մտածողության տեսակներն ու դրանց դերը ընթերցողական կարողության ձևավորմանը՝ միտված գրական տարրական գիտելիքների ըմբռնման գործընթացին,
- սովորողների ազատ մտածելու, արտահայտվելու, դատողություններ անելու, ստեղծագործության գործող անձանց և նրանց գործողությունների մասին սեփական կարծիքն արտահայտելու իրավունքները,
- կրտսեր դպրոցականների կենսափորձն ու դրա հաշվառման կարևորու-

թյունը բնագրի շուրջ իրականացվող վերլուծական-համադրական աշխատանքի ընթացքում,

- գեղարվեստական ստեղծագործությունների միջոցով գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացի գործնական բնույթն ու ուսուցման մատչելիության և հաջողականության սկզբունքները,
- կրտսեր դպրոցականների հոգեկան գործընթացների, մասնավորապես՝ ընթերցման, զգացմունքների և երևակայության ինքնատիպությունը:

Առաջին գլխի չորրորդ՝ «Ընթերցողական կարողություն. բաղադրիչներն ու ընդհանուր բնութագրիչները» ենթագլխում ներկայացրել ենք մեր ուսումնասիրությունների ընթացքում ընթերցողական կարողության բաղադրիչների վերաբերյալ ձեռք բերած գիտելիքներն ու պրակտիկայում դրանց փորձարկման արդյունքները: Մասնավորապես ուսումնասիրել ենք և քննարկել «ընթերցողական կարողություն լայն իմաստով» սկզբունքային մոտեցումները և հանգել եզրակացության, որ, բնականաբար, տարրական դպրոցի կրթական չափորոշիչներով և առարկայական ծրագրերով նախատեսված կարողալու կարողության ձևավորման և զարգացման մակարդակները համապատասխանում են «նեղ իմաստով» ընթերցողական կարողությանը: Սակայն ընթերցողական կարողության այս մակարդակի զարգացման տեսլականը, ի վերջո, «լայն իմաստով» ընթերցողական կարողության ձևավորումն է, որն անձին պետք է իր հետագա՝ շարունակական կրթության ընթացքում:

Մեր ուսումնասիրությունները, ուսուցիչների հետ անցկացրած զրույցները, հատուկ նպատակով ծրագրված ու նախապատրաստած և ուսուցիչների ու պրակտիկանտների վարած դասերը, դրանց արդյունքների վերլուծությունը մեզ հանգեցրին այն եզրակացության, որ աշխատել կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացման ուղղությամբ՝ առանց հաշվի առնելու նշված տարիքի երեխաների հոգեկան գործընթացների առանձնահատկությունները, ինքնատիպությունը, հատկապես նրանց մտածողության տեսակներն ու երևակայության վառ թռիչքը, նշանակում է անտեսել գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնող մի շարք կարևոր գործոններ:

Կրտսեր դպրոցականների երևակայության ակտիվությունն ու ինքնատիպությունը պայմանավորված են նրանց մտածողության բազմաբնույթությամբ, որով և յուրաքանչյուր երեխա տարբերվում է մյուսից նաև իր ընթերցողական կարողության բաղադրիչների մակարդակներով:

Չինք ընդունելով մեր փորձարարական դասերը և ուսումնասիրությունները՝ ներկայացրել ենք ընթերցողական կարողության հիմնական բաղադրիչները, որոնք հնարավոր է ձևավորել մայրենիի դասագործընթացում՝ կարդացած ստեղծագործության շուրջ պարուրածն սկզբունքով աշխատանքի ընթացքում:

Մեր ատենախոսության երկրորդ՝ **«Գրական գիտելիքները որպես կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման հիմնական խթանիչներ»** գլխում քննարկում ենք տարրական դպրոցում ուսումնասիրվող գրական գիտելիքների սահմանները, դրանց ուսումնասիրման գործընթացը՝ այն դիտարկելով որպես կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորման հիմնական խթանիչ:

Երկրորդ գլխի առաջին՝ «Գրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործընթացի փուլերը և առանձնահատկությունները տարրական դպրոցում» խորագրով ենթագլխում հիմնավորում ենք, որ գրական գիտելիքներն անհրաժեշտություն են ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացում, և դրանք պիտի ուսումնասիրվեն 2 փուլով:

Այս համատեքստում դիտարկելով մեր ուսումնասիրության հիմնախնդիրը՝ մենք գիտական վարկածը կառուցելիս կարևորել ենք գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման մեթոդների՝ աշակերտների հետաքրքրությունների, կարդալու նկատմամբ նրանց ձգտման, մոտակա և հեռահար նպատակների հաշվառմամբ ընտրությունը և կիրառումը: Այսինքն, առաջնությունը տվել ենք սովորողների ընթերցողական ցանկությանը, հետաքրքրությունների բավարարմանը և կարդալու գործընթացի իրականացման աշակերտական նպատակներին:

Մեր ուսումնասիրությունները մեզ բերեցին այն համոզման, որ կարդացած բնագրի գաղափարական բովանդակության ըմբռնման արդյունավետությունը մեծապես ապահովվում են գրական տարրական հասկացություններն ըմբռնելու, դրանց օգնությամբ բնագրի ենթաշերտերի մեջ թափանցելու աշակերտների կարողությունները, որոնք ևս ընթերցողական ունակությունը հասցնում են ընթերցողական հմտության մակարդակի, աշակերտների համար կարդացած ստեղծագործության շուրջ տարվող վերլուծական-համադրական աշխատանքը դարձնում են կարդացած նյութի օգնությամբ կյանքը ճանաչելու նպատակային գործունեություն:

Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումն իրականացվում է մայրենիի դասի ընթերցանության փուլում՝ կարդացած բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ընթացքում: Այս խնդիրն առավել արդյունավետ լուծելու, կարդացած ստեղծագործության նկատմամբ սովորողների հետաքրքրությունը բորբոքելու, գիտակից ընթերցող ձևավորելու համար մենք գրական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացն առաջարկում ենք իրականացնել երկու փուլով.

ա) գրական նախնական գիտելիքների ձեռքբերում,

բ) գրական տարրական գիտելիքների յուրացում:

Գրական նախնական գիտելիքների մեջ մտնում են վերնագրի, բառի գեղարվեստական արժեքի, տեքստի և թեմայի մասին գաղափարի ու դրանց ըմբռնման հետ կապված կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը:

Գրական տարրական գիտելիքների մեջ մտնում են հիմնական մտքի՝ գաղափարի, ենթատեքստի, գործող անձանց՝ կերպարների մասին գիտելիքների ու դրանց հետ կապված կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը դասարանից դասարան:

«Գրական նախնական գիտելիքների ուսումնասիրումը ընթերցողական կարողության ձևավորման գործընթացում» երկրորդ ենթագլխում մենք ներկայացնում ենք գրական գիտելիքների բովանդակությունն ու սովորողների ձեռքբերումների նախնական մակարդակը: Մասնավորապես ներկայացնում ենք մեթոդական այն համալիրը, որի միջոցով սովորողները գիտելիքներ են ձեռք բերում ստեղծագործության վերնագրի, բառապաշարի, տեքստի, թեմայի և նրա տեսակների մասին: Փոխգործուն մի քանի մեթոդների կիրառման ճանապարհով մեր կողմից

ԽԻԿ համակարգով կազմակերպած մայրենիի դասերի ժամանակ կրտսեր դպրոցականների ցուցաբերած գիտելիքներն ու կարողությունները մեզ հանգեցրին այն եզրակացության, որ մեթոդապես ճիշտ աշխատանքներ կատարելու, մասնավորապես գրական նախնական գիտելիքների ուսումնասիրության գործընթացը պարբերաբար և նպատակասլաց կազմակերպելու դեպքում աշակերտներն առանց դժվարության յուրացնում են այդ փուլի համար նախատեսված գիտելիքներն ու կարողությունները, որոնք մեծապես նպաստում են ընթերցողական կարողության բաղադրիչների՝ որոշակի մակարդակի ձևավորմանը: Մասնավորապես «վերնագիր», «բնագիր», «թեմա» հասկացությունները նրանց օգնում են կարդացած ստեղծագործության հիմնական մտքի շուրջ դատել՝ հիմք ընդունելով, օրինակ, կարդացած ստեղծագործության վերնագիրը, սովորում են բնագիրը բաժանել տրամաբանական հատվածների, մեկնաբանել դրանցից յուրաքանչյուրում ներկայացված դեպքերը, «կապեր գտնել» հատվածների միջև: Այս կարողությունը զարգացնում է նրանց վերլուծական - համադրական մտածողությունը: «Թեմա» հասկացությունը թեև ուսումնական գրական տարրական գիտելիքների նախնական փուլում ամբողջապես չի յուրացվում կրտսեր դպրոցականների կողմից, սակայն ձևավորվում է նրանց՝ ընդհանուրից դեպի մասնավորը՝ առանձինը, գնալու (և ընդհակառակը) մտածական գործունեությունը, որը հիմք կդառնա հետագայում կարդացած ստեղծագործությունը գաղափարական վերլուծության ենթարկելու ժամանակ:

Երկրորդ գլխի երրորդ՝ «Գրական տարրական գիտելիքները որպես ընթերցողական կարողության կարևոր բաղադրիչ» խորագրով ենթագլխում մենք հիմնավորում ենք, որ այս կարևոր խնդիրն իրականացվում է ընթերցվող գեղարվեստական ստեղծագործության շուրջ աշխատանքի ժամանակ վերլուծական-համադրական մեթոդի գործադրմամբ գրական տարրական գիտելիքներ ձեռք բերելու ճանապարհով. դրանք երեխաներին պետք են գալու ուսուցման հետագա փուլերում և ոչ միայն գրական ընթերցանության ժամանակ: Չնոռանանք, որ վերլուծական-համադրական մեթոդն աշակերտներին ծանոթ է դեռևս գրաճանաչության այբբենական փուլից, իսկ հետո այն աշակերտին ուղեկցում է լեզվական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացում: Միաժամանակ, վերլուծելու և համադրելու կարողությունները՝ իբրև բարձրակարգ մտածողության բաղադրիչներ, աշակերտներին պետք են ողջ կյանքում՝ որպես սովորելու, կրթվելու և դաստիարակվելու, կյանքում կողմնորոշվելու կարևոր գործոններ:

Այս ենթագլխում ներկայացնում ենք գրական տարրական գիտելիքների բովանդակությունը և ուսումնասիրման հաջորդականությունը II-IV դասարաններում.

I – կերպարների էության բացահայտում (ովբե՞ր են դեպքերի մասնակիցները, նրանք դրակա՞ն կերպարներ են, թե՞ բացասական (հիմնավորում), բնագրի ո՞ր տողերն են հաստատում քո տեսակետը, հեղինակը սիրու՞մ է հերոսին, ինչու՞ և այլն.

II – գաղափարի բացահայտում (ո՞րն է հեղինակի հիմնական միտքը, ո՞ր կերպարներն են դրա կրողը, ո՞ր բառը, բառակապակցությունը կամ նախադասությունը կարելի է վերնագիր դարձնել).

III – ենթատեքստի բացահայտում (ի՞նչ է ուզում «հասկացնել» հեղինակը, ո՞ր բառերի, բառակապակցության կամ նախադասության տակ է «թաքնված» այն և այլն):

Այս հաջորդականության արդյունավետությունը հիմնավորող մայրենիի դասերից (տարբեր դասարանների) բերած հատվածների վերլուծության ճանապարհով մենք ներկայացնում ենք կարդացած ստեղծագործության շուրջ գրական տարրական գիտելիքների յուրացման մեթոդիկան II-IV դասարաններում՝ քայլ առ քայլ նշելով խնդիրների լուծման ընթացքը:

Հիմք ընդունելով մեր ուսումնասիրություններից քաղած տվյալները՝ մենք նախագծել և ուսուցիչների հետ իրականացրել ենք կարդացած բնագրի կերպարների վերլուծության գործընթացի քայլերը:

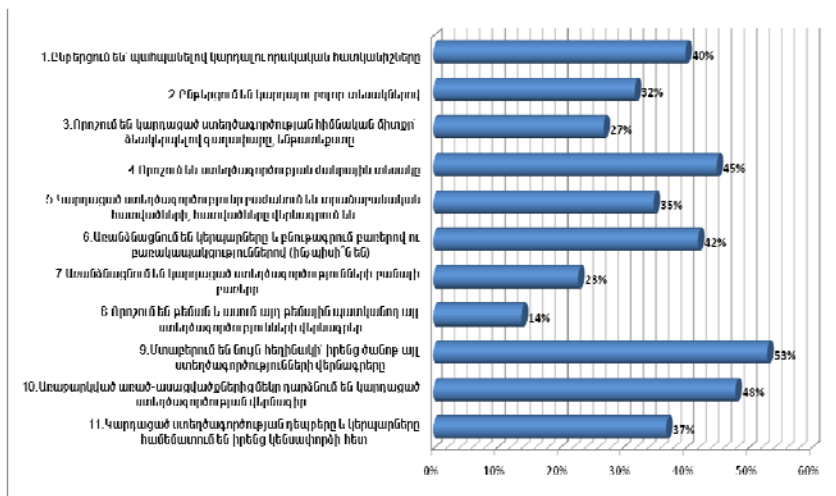
Երկրորդ գլխի չորրորդ՝ «Գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման միջոցով կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության զարգացմանն ուղղված փորձարարական աշխատանքների արդյունքների վերլուծություն» ենթագլխում վերլուծել ենք փորձարարական աշխատանքների արդյունքները:

Գիտափորձերի արդյունքների հիման վրա կազմվել են ձեռք բերված տվյալների բազա, տեսական հիմնավորումներ, որոնք հիմք են հանդիսացել ինչպես վիճակագրական վերլուծության, այնպես էլ համակարգչային գծապատկերների ստեղծման համար:

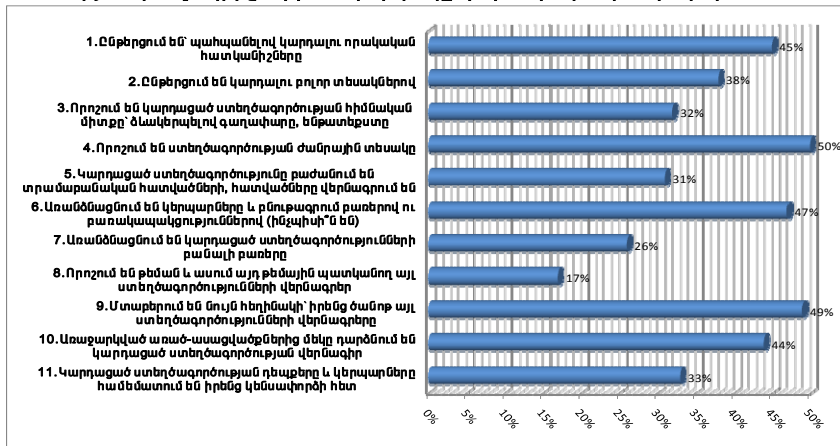
Աշխատանքում ներկայացված են ինչպես կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության մակարդակները, այնպես էլ գրական գիտելիքների ձեռքբերումից հետո դրանց շարժընթացին վերաբերող վերլուծություններ՝ համապատասխան արյուսակների և գծապատկերների տեսքով:

Գծապատկեր 1

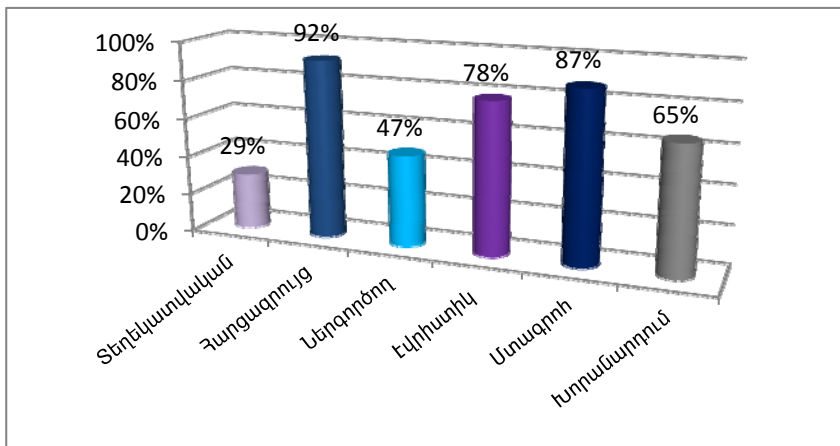
Գիտափորձի սկզբում կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության բաղադրիչների մակարդակը ստուգողական խմբերում

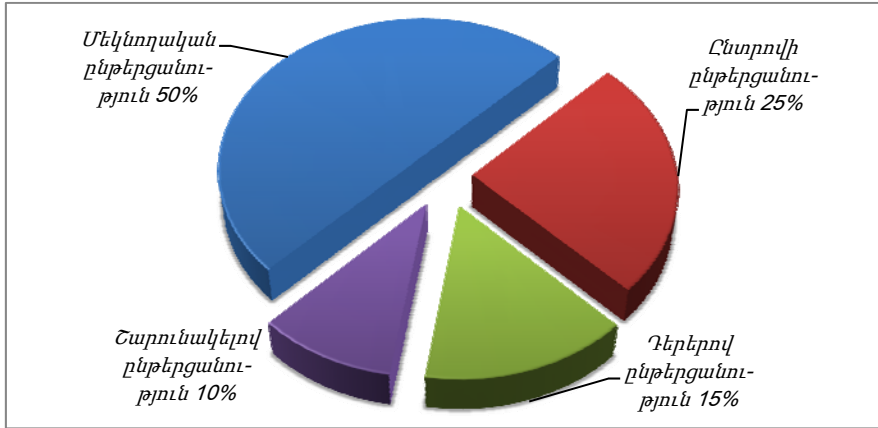
Գիտափորձի սկզբում կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության բաղադրիչների մակարդակը փորձարարական խմբերում

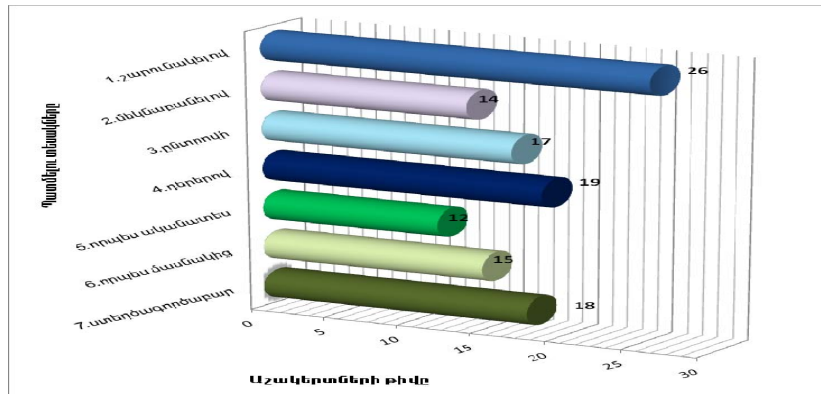
Կարդացած ստեղծագործության գաղափարի քննարկման ժամանակ աշակերտների մասնակցության ակտիվությունը զրույցի տարբեր տեսակների կիրառումից հետո

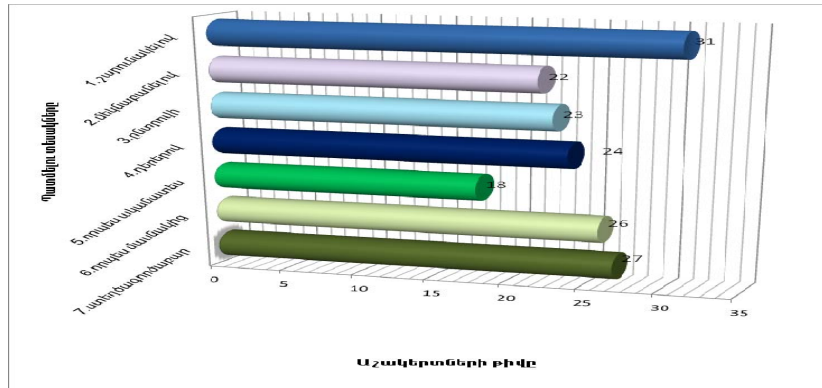
Գծապատկեր 4
 Կարդացած ստեղծագործության գաղափարի քննարկման ժամանակ
 աշակերտների մասնակցության ակտիվությունը կարդալու տարբեր տեսակների
 կիրառումից հետո

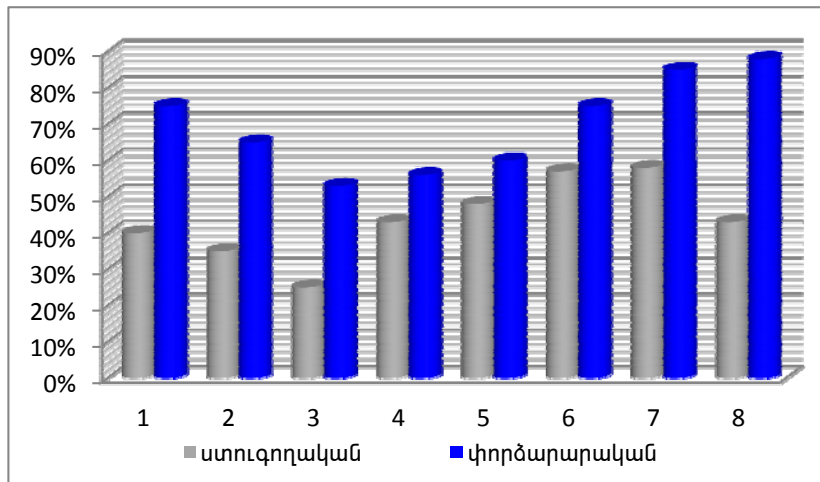
Գծապատկեր 5
 Կարդացած ստեղծագործության շուրջ իրականացվող գրական տարրական
 բնույթի վերլուծությունների ժամանակ աշակերտների մասնակցության
 ակտիվությունը պատմելու տարբեր տեսակների
 կիրառումից հետո
 Ստուգողական դասարան (III^ա դասարան՝ 27 աշակերտ)

Աշակերտների գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման մակարդակների շարժընթացը կարդացած ստեղծագործությունը պատմելու նույն տեսակների կիրառումից հետո
 Փորձարարական դասարան (III^Բ դասարան՝ 31 աշակերտ)

Ընթերցողական կարողությունների ծավալվածության մակարդակների շարժընթացը ստուգողական և փորձարարական դասարաններում գիտափորձից հետո

Գծապատկերից երևում է, որ ստուգողական և փորձարարական դասարաններում (մուգ և բաց գույներով են) սովորողների ընթերցողական կարողություններն ըստ բնութագրիչների աճել են: Սակայն ստուգողական դասարաններում շարժընթացն ավելի թույլ է: Թեև մենք բնութագրիչները մի փոքր բարդացրել ենք և ձևակերպել ավելի ընդհանրացրած, այնուամենայնիվ ստուգողական և փորձարարական դասարանների ցուցանիշների տարբերությունը տոկոսներով ակնհայտ է:

Բացատրական ընթերցանության մեթոդի «ամփոփում» բաղադրամասի իրականացման ընթացքում թե՛ ստուգողական, թե՛ փորձարարական դասարաններում մենք արձանագրեցինք ընթերցողական կարողությունների բնութագրիչների աճ: Անշուշտ, փորձարարական դասարաններում այդ աճի տոկոսն ավելի ակնառու էր:

Ընթերցողական կարողությունների ձևավորվածության մակարդակների աճը փորձարարական դասարաններում որոշելու համար մենք մշակեցինք բնութագրիչների շարք:

Ուսումնասիրություն իրականացվեց՝ հիմք ընդունելով հետևյալ բնութագրիչները.

- Անժանոթ բնագիրն ընթերցում են կարդալու՝ վերը նշված բոլոր տեսակներով՝ պահպանելով կարդալու բոլոր որակական հատկանիշները:
- Որոշում են կարդացած բնագրի հիմնական միտքը (զաղափարը)՝ առանց ուսուցչի ուղղորդող հարցերի, մի քանի նախադասությամբ հիմնավորում են իրենց տեսակետը:
- Կռահում են հեղինակի ենթատեքստը և վերաբերմունքն իր հերոսների նկատմամբ ու այդ առիթով ձևակերպում պարզ դատողություններ:
- Առանձնացնում են կարդացած ստեղծագործության կերպարները, դրանք խմբավորում ըստ դրական-բացասականի, ըստ գլխավոր-երկրորդականի, ըստ ընդհանուր հատկանիշների (ուսուցչի օգնությամբ):
- Դիտարկում են ստեղծագործության դեպքերի տրամաբանական հաջորդականությունը, պատճառահետևանքային կապերը՝ գործածելով հեղինակի բառերը և մտքերը:
- Խմբավորում են առաջարկված (ծանոթ) ստեղծագործություններն ըստ վերնագրերի, ըստ ժանրերի:
- Կռահում են առաջարկված ստեղծագործությունները (ասում են վերնագրերը):
- Ըստ առաջարկված հատվածի՝ որոշում են ստեղծագործությունն ու նրա հեղինակին:

**Ստուգողական և փորձարարական դասարանների աշակերտների
ընթերցողական կարողությունների բնութագրիչների
համեմատական շարժընթացը**

Բնութագրիչները	Ստուգողական դասարան	Փորձարարական դասարան	Տարբերությունը %-ով
1	39%	72%	33%
2	31%	62%	31%
3	21%	51%	30%
4	40%	52%	12%
5	48%	59%	11%
6	52.5%	72%	19.5%
7	58%	82%	24%
8	40%	88.5%	48.5%

Այսպիսով՝ հանրապետության մի շարք դպրոցների տարրական դասարաններում անցկացրած գիտափորձերի արդյունքների վերլուծությունից պարզ դարձավ, որ գրական տարրական գիտելիքները մեծապես նպաստում են կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորմանը: Գիտափորձերի ընթացքում մեր իրականացրած աշխատանքները մեզ հնարավորություն տվեցին մշակելու այդ գործընթացի արդյունավետությունը բարձրացնող մեթոդական համակարգ:

Ատենախոսությունն ավարտվում է եզրակացություններով, որոնք մեր հիմնախնդրի հանգամանակից և խորը վերլուծության արդյունքներն են ու դրանցից բխող եզրահանգումները:

1. Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման պատմական փորձի և մեթոդաբանության, տարրական դպրոցում մայրենիի ուսուցման տեսությանը և պրակտիկային նվիրված լեզվաբանական, հոգեբանամանկավարժական ու մեթոդական գրականության վերլուծությունը հիմնավորեց մեր այն կանխավարկածը, համաձայն որի՝ գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրությունը հնարավոր է կազմակերպել բացատրական ընթերցանության մեթոդի բաղադրամասերով իրականացվող մայրենիի դասի ընթացքում՝ նպաստելով կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորմանը:

2. Տարրական դպրոցի մայրենիի արդի դասընթացի բովանդակության, դասագրքերի մեթոդական կառույցների և մայրենիի դասագործընթացի իրականացման մեթոդաբանությունն ու գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման հնարավորությունների տեսանկյունից այդ դասի «ընթերցանություն» բաղադրիչի վերլուծությունը և անցկացրած հետազոտությունները մեզ ընձեռեցին կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողությունների ձևավորման և դրանց՝ նոր մակարդակի բարձրացման գործընթացի առանձնահատկություններն ուսումնասիրելու, անհրաժեշտ գիտելիքների և կարողությունների բովան-

դակությունն ու ծավալը որոշելու, դրանց հիման վրա մեթոդական համալիր ձևավորելու հնարավորություն:

3. ՀՀ տարրական մի շարք դպրոցներում հետազոտվող հիմնախնդրի ուղղությամբ իրականացված փորձարարական աշխատանքի ընթացքում բացահայտվեց, որ գրական տարրական գիտելիքների փուլային ուսումնասիրումը նպաստում է կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողությունների զարգացմանը և դրանց գործնականում նոր մակարդակի բարձրացմանը, եթե այն իրականացվում է չափորոշահեն սկզբունքով՝ հաշվի առնելով սովորողների ընթերցողական պահանջմունքներն ու կարողությունների մակարդակը, ճանաչողական հետաքրքրություններն ու աշակերտական դասանպատակները:

4. Ուսումնասիրությունների ընթացքում ձևավորված և գիտափորձով հիմնավորված մեր կողմից մշակված ընթերցողական կարողությունների բնութագրիչները ձևավորող մայրենիի դասի կառուցվածքի և բովանդակության մեջ ներառվող փուլային սկզբունքով կառուցված մեթոդական քայլերի համալիրը նպաստում է կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողության ձևավորմանը:

5. Կրտսեր դպրոցականների ընթերցողական կարողությունների մեր կողմից մշակված ցուցանիշները բնութագրում են կրթության այս օղակում սովորողների ընթերցողականության մակարդակը և կիրառելի են ոչ միայն մայրենիի դասագործընթացում, այլև ընթերցողական կարողության որոշակի մակարդակ պահանջող տարրական դպրոցում դասավանդվող այլ առարկաների դասերի ժամանակ:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Սիմոնյան Վ.Վ., «Իմ նկատառումները կրտսեր դպրոցում պարապող ուսուցիչների մասին», «Մխիթար Գոշ» գիտամեթոդական հանդես, հասարակական գիտություններ, հ.3, 2008, Երևան, էջ 92-93:
2. Սիմոնյան Վ.Վ., «Բացատրական ընթերցանության բաղադրամասերի միջոցով կրտսեր դպրոցականների գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացի ուսումնասիրման արդյունքների վերլուծություն», «Կրթությունը և գիտությունը Արցախում», հ. 1-2, 2014, Երևան, էջ 90-95:
3. Սիմոնյան Վ.Վ., «Ընթերցասիրությունն ու ընթերցողական կարողությունը որպես ազգային անվտանգության, ազգի առաջընթացի կարևոր գործոններ», «Մանկավարժական միտք», հ 3-4, 2014, Երևան, էջ 51-56:
4. Սիմոնյան Վ.Վ., «Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործընթացի փուլերը և առանձնահատկությունները տարրական դպրոցում», «Հայագիտական հանդես», 2014, Երևան, հ. 2-3 (26-27), էջ 278-284:

СИМОНЯН ВАРДИТЕР ВЛАДИМИРОВНА
ЭЛЕМЕНТАРНЫЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ ЗНАНИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ
НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Защита диссертации состоится 28 ноября 2014 г. в 14⁰⁰, в сессии 065 профессионального совета комиссии педагогики, действующим при ЕГУ

Адрес: 0025, Ереван, Абовян 52а, корпус армянского филологического факультета, аудитория № 203

РЕЗЮМЕ

Актуальность темы

Сегодня, как никогда, образование оценивается как фундаментальная, жизненно важная ценность, а на мировом рынке главным условием эффективной конкуренции считается уровень образованности общества со своими ценностями. Одновременно “образованность”, в качестве дескриптора личности, общества, государства, приобрела совсем другие качественные свойства.

При обучении поколений в условиях беспрецедентного развития информационных технологий, более того, современные системы продвинуто развитых или развивающихся стран в области образования всерьез обеспокоены функциональной грамотностью, при этом, границы понятия грамотности расширяются изо дня в день, включая множественные элементы, среди которых чтение имеет свое особое место. При квалификации грамотности оно является “ключом века”, источником приобретения постоянных национальных и общечеловеческих ценностей.

В обучении поколений сегодня все обеспокоены и встревожены спадом интереса в отношении чтения у школьников, причина которого обусловлена обольщениями молодого поколения (и не только). Все меньше рассматриваются методы формирования навыков чтения, все меньше значимости предается отсутствию навыков чтения и потребности в чтении.

Безусловно, что каждая потребность рождается в человеке и рождается под воздействием разных факторов. Потребность в чтении должна рождаться с первых моментов обучения к чтению. То есть, сперва должна формироваться и развиваться потребность ребенка в чтении, затем только он должен учиться читать. Важно отметить, что если ребенок не удовлетворил свой интерес к чтению даже на этапе формирования элементарной способности чтения, не воспламенил свою потребность в чтении, то в нем любовь к чтению не родится, его потребность в чтении не углубится; не секрет, что содержание человеческой жизни в общем обусловлено потребностями. Не случайно сегодня параллельно с указанными задачами педагоги и методисты производят исследования для установления причин указанных явлений, разработки методической системы, направленной на формирование навыков чтения у учащихся.

Актуальность исследования, с одной стороны, обусловлена важным условием обучения многосторонне развитой, многокультурной, начитанной, с высокими навыками чтения и постоянно обучающейся личности для поддержания нашей страны постоянно конкурентоспособной в постоянно текущих политических, мировых социально-экономических процессах, а с другой стороны, несоответствием актуальности методической системы, способствующей призванию к жизни этой потребности во время урока родного языка и направленной на формирование указанных навыков и качеств в элементарной школе.

Цель исследования: усовершенствование методической системы, способствующей развитию навыков чтения у младших школьников.

Научная новизна исследования:

- Процесс формирования способностей чтения у младших школьников рассмотрен как с методологической, так и с педагогической и психологической точки зрения, принимая цели школьников на уроке родного языка в качестве приоритета.
- Разработаны содержание и методика работы по исходному материалу, направленной на понимание элементарных литературных знаний и осуществляемой аналитико-сопоставительным методом и интерактивными методическими навыками.
- По научному опыту проверено и обосновано то, что исследование элементарных литературных знаний по исходному материалу, прочитанному во время урока родного языка в элементарной школе, способствует пониманию исходного материала, влиянию на систему ценностей ребенка и формированию навыков чтения.

Теоретическое и практическое значение исследования.

Вопросы, изученные в исследовании, и их обоснования выдвинули новые подходы в системе элементарного преподавания родного языка в процессе формирования способностей чтения.

Полученные данные, методологические обоснования, рекомендации и требования-ориентировки могут быть полезны для учителей элементарных школ, студентов педагогических вузов, авторских групп составляющих учебники, лекторов, преподающих теоретические и практические занятия по методике армянского языка.

Разработаны навыки проведения чтения интерактивными методами на уроке родного языка, направленными на формирование способности чтения и ее превращение в навыки.

Разработанные нами способы применения интерактивных методических навыков для осознанного понимания младшими школьниками элементарных литературных знаний содействуют формированию любви и интереса у младших школьников к чтению, а также причинности процесса чтения.

VARDITER VLADIMIR SIMONYAN
AN ELEMENTARY LITERARY KNOWLEDGE AS THE BASIS OF THE JUNIOR STUDENT'S
READING ABILITY

Dissertation defense will take place on November 28, 2014 at the 065 Professional Council of HQC pedagogy, acting at the YSU

Address: 0025, Yerevan, Abovyan 52a, subsidiary building of Armenian Philology faculty, auditorium № 203

SUMMARY

The relevance of the theme.

Currently, as ever, the education is assessed as fundamental and vital value, and in global market the main condition of efficient competition is the educational level of societies with their values. At the same time “education”, as a weapon of an individual, a society, a country, has acquired quite different qualitative features.

Due to the unprecedented development of information technology the modern systems of the developed or developing countries, that are interested in the functional education of the generation, are seriously agitated by the functional literacy of the societies, moreover, borders of literacy concept are being extended including multi component elements, in which reading has its unique place. It is the “century key” of the literacy qualification, the source of acquiring national and universal values.

Today each person deeply interested in generation literacy is concerned and worried about the decrease of interest of students in reading, which is explained by the fact, that the younger generation is less attracted by reading (and not only). The methods of formulating reading abilities are less reviewed and the dimension of reading ability and even the absence of it are less considered.

It is indisputable that each dimension is born in human and is born under the influence of different factors. Reading requirement should be born right at the moment of teaching reading. This means that first the dimension of the child's reading should be formulated, and then he/she should begin to read. It is essential to mention, that if the child does not satisfy his/her reading interest during the formation of his/her elementary reading ability and does not inflame his reading dimension, he/she will never get entertained by reading and will not deepen his/her reading dimension. It is not a secret that the content of life, in general, is due to its dimension. It is not accidental that currently parallel to the above-mentioned concerns, pedagogues and methodologists carry out researches to reveal the causes of the mentioned phenomenon and to develop a methodological system for the educators who, in their turn, will encourage reading abilities in learners.

The relevance of the theme is due to the vital necessity that in one hand it is essential to educate a person who will be multi-developed, multi-cultured, intellectual, who will

possess high reading abilities and be educated for life and hold our country competitive in the global processes of political, social-economical changes. On the other hand it is directed to the development of the mentioned abilities and qualities for elementary schools the teaching system of which is inconsistent and incomplete.

The purpose of research: To develop a methodological system that will promote reading abilities with the junior students.

The novelty of research:

- There has been reviewed the formation of reading ability process with the junior students both from the methodological and pedagogical-psychological perspective giving priority to the student goals of language lesson.
- Based on the authentic material and through the analytical-comparative and interactive methods there has been developed comprehension of elementary literature.
- Through the scientific experiment there has been checked and proved that the implementation of knowledge of elementary literature during the classes at elementary schools promotes to the comprehension of authentic texts, which influences on learners' system of values and helps to form reading skills.

The theoretical and practical significance:

The issues and corroborations raised during the research offer new approaches for the formation of reading skill process in the system of elementary teaching.

Implementation knacks with interactive methods of components for language lesson have been developed which are directed to the solution of reading ability issue and turning it into a skill.

The developed methods for perceiving interactive methodological approaches by junior students will facilitate to the formation of reading interest and love among students, as well as the incentive of the reading process.

Received results, methodological corroborations, guaranties and request-orientations can be useful for elementary school teachers, students of pedagogical universities, copyright groups of textbook writers, lecturers carrying out theoretical and practical trainings.

